

Таубаев А.М.

**АЙЫЛ ЧАРБА ӨНДҮРҮШҮНҮН ТЕХНИКАЛЫК ЖАКТАН ЖАБДЫЛЫШЫНЫН
УЧУРДАГЫ АБАЛЫ**

Таубаев А.М.

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ТЕХНИЧЕСКОЙ ОСНАЩЕННОСТИ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА**

A.M. Tashbaev

**CURRENT CONDITION OF TECHNICAL EQUIPMENT OF THE AGRICULTURAL
PRODUCTION**

УДК: 338.43

Макалада республикадагы агрардык өндүрүштүн техникалык жабдылышынын абалы талкууланган. Региондордун тракторлор жана комбайндар менен 25 жыл ичинде камсыздалышы анализденген. Айыл чарба техникаларын лизингге берүү боюнча маалыматтар жана акыркы беш жылдын ичинде айыл чарбасынын техникалык жана технологиялык жактан камсыздоо боюнча жүргүзүлгөн аракеттер көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: *агрардык сектор, лизинг, айыл чарба техникасы, техникалык камсыздоо, машина-трактордук парк, техникалык жана сервистик тейлөө, техникалык жана технологиялык жаңылоо.*

В статье обсуждается состояние технической оснащённости аграрного производства в республике. Анализируются обеспеченность регионов тракторами и комбайнами за 25 лет. Представлены данные по лизингу сельскохозяйственной техники и приведены предпринятые меры по улучшению технической и технологической обеспеченности сельского хозяйства за последний пятилетний период.

Ключевые слова: *аграрный сектор, лизинг, сельскохозяйственная техника, техническая оснащённость, машинно-тракторный парк, техническое и сервисное обслуживание, техническое и технологическое обновление.*

This article discusses the condition of technical equipment of agrarian production in the republic. Security of regions of the 25 years period with tractors and combines is analyzed. Data on leasing of agricultural machinery are provided and taken measures for improvement of technical and technological security of agricultural industry for the last five-year period are given.

Key words: *agrarian sector, leasing, agricultural machinery, technical equipment, machine and tractor park, technical and field service, technical and technological updating.*

Кыргызстандын айыл чарбасы экономиканын башка секторлору сыяктуу эле бир топ өзгөрүүлөргө дуушар болууда. Жалпы ички дүң продукциянын (ИДП) көлөмүндө айыл чарбасынын үлүшүнүн азайышы андан ары уланууда. Статистикалык маалыматтарга таянсак 1996-жылы агрардык сектор-

дун үлүшү ИДПнын 45%, 2006-жылы 28,7%, 2011-жылы 22,8% түзсө 2015-жылдын жыйынтыгы менен бул үлүш 14,1% чейин төмөндөп кеткен. Эгерде өлкөдөгү жалпы калктын 66,3% айыл жеринде жашап жаткандыгын эске алсак бул тенденциянын жетишердик кооптуу экендигин белгилөөгө болот. Жалпысынан алганда, 2015-жылдын жыйынтыгы боюнча, айыл чарбасында 401,3 миңден ашык дыйкан чарбалары жана жеке ишкерлер, 518 коллективдүү чарбалар, 38 мамлекеттик чарбалар, 360 айыл чарба кооперативдери эмгектенет [1]. Азыркы күндө бул чөйрөдөгү башкы көйгөйлөрдүн бири болуп ушул тармактын техникалык жактан начар жабдылышы эсептелет.

Кыргызстандын учурдагы айыл чарба өндүрүшү бир топ жаңыланууну талап кылууда, анткени өндүрүштө жаңылануу методдорун колдонуунун эффективдүүлүгү өндүрүп чыгаруучулардын техникалык жактан камсыз болуу деңгээлине түздөн-түз көз каранды. Кыргызстандын ЕАЭБтин курамына кириши бул маселенин маанилүүлүгүн андан ары тереңдетти.

Айыл чарба өндүрүшүн техникалык жактан камсыздоо негизинен машина-трактордук паркты, аны түзүүнүн жана эффективдүү пайдалануунун укуктук-нормативдик негиздерин, тиешелүү инфраструктураны жана айыл чарба техникаларын сервистик тейлөөнү уюштурууну камтыйт. Айыл чарба техникаларын сервистик тейлөө өз ичине запастык бөлүктөр менен жабдуу, машина-тракторлорду ондоо-түзөө жана техникалык жактан тейлөө, эскерген жумушчу тетиктерди алмаштыруу жана калыптандыруу, күйүүчү-майлоочу майлар менен камсыздоо, техниканы сактоо жана утилизациялоо, техникалык сыноолорду өткөрүүнү жүргүзөт.

Өлкөдө айыл чарба продукцияларын өндүрүүчүлөрдүн техникалык деңгээли башка тармактарга салыштырмалуу бир кыйла артта калууда. 1-таблицада негизги айыл чарба техникаларынын түрлөрү боюнча маалыматтар берилген.

1-таблица. Айыл чарбада болгон тракторлор жана башка айыл чарба машиналар (1- январга карата, бирдик)

	Айыл чарба техникасынын аталышы	2007	2009	2012	2015	2015/2007-ж. карата (+,-)
1.	Тракторлор - бардыгы	24531	24445	26562	27442	+2911
2.	Трактор соколору	6816	7517	7259	7989	+1173
3.	Культиваторлор	2253	2253	2170	2792	+539
4.	Сепкичтер - бардыгы	2960	2853	2654	2237	-723
5.	Чапкыч-сол түшүргүчтөр	140	116	116	116	-24
6.	Дан жыйноочу комбайндар	3091	2998	2727	2778	-313
7.	Жүгөрү жыйноочу комбайндар	114	99	98	99	-15
8.	Тоют жыйноочу комбайндар, силос жыйн. комб. кошкондо	326	222	61	278	-48

Булагы: Улуттук статистика комитетинин материалдары

2015-жылдын башталышына карата тракторлордун саны 27442, трактор соколору 7989, культиваторлор 2792 ге жетип 2007-жылга салыштырмалуу тиешелүү 2911 (+11,9%), 1173 (+17,2%), 539 бирдикке (+23,9%) өскөн. Бирок ошол эле учурда сепкичтер – 723 (-24,5%), чапкыч-сол түшүргүчтөр 24 (-17,4%), дан жыйноочу комбайндар 313 (-10,1%), жүгөрү жыйноочу комбайндар 15 (-13,2%), тоют жыйноочу комбайндар 48 (-14,7%) бирдикке азайып кеткен [1,2].

Жалпы айыл чарба техникаларынын саны тиешелүү минималдык нормативдик талаптарга жооп бербейт. Нормативдик зарыл болгон айыл чарба техникаларынын санын аныктоонун сунуш кылынган усулунда, зарыл техникалардын саны, мисалы, тракторлордун саны 1000 га аянтка туура келген тракторлордун саны менен, дан жыйноочу комбайндардын саны 1000 га аянтка себилген дан өсүмдүктөрүн жыйноого зарыл болгон комбайндардын саны менен, тоют жыйноочу комбайндардын саны 1000 га аянтка себилген бир жылдык, көп

жылдык өсүмдүктөр жана силостук өсүмдүктөрдү ж.б. жыйноого зарыл болгон комбайндардын санынын негизинде аныкталат. Ошону менен бирге зарыл болгон техниканын саны технологиялык операциялар рыноктук шарттарда агротехникалык талаптарды сактоо менен машиналарды пайдаланууну рационалдуу уюштуруунун негизинде, материалдык жана эмгек чыгымдарын азайтууну, жумуштарды бүткөрүүнүн рационалдык мөөнөттөрүн сактоо талаптарын камсыздоосу зарыл. Бул зарыл болгон нормативдик чондук эталондук болуп калышы үчүн тракторлордун, комбайндардын ж.б. тибин, техникалык мүнөздөгүчтөрүн жана агрардык зоналардын өзгөчөлүктөрүн эске алып тиешелүү шарттуу коэффициенттерге көбөйтүүнүн жардамында такталат [3].

Өндүрүштүк ресурстар жана алар менен айыл чарба ишканаларынын 2007-2010-жылдардагы камсыз болуу көрсөткүчтөрү [4] каралып, республикадагы тракторлордун паркы жана башка айрым айыл-чарба машиналарынын саны, техниканын жетишпестигинин деңгээли көрсөтүлгөн.

2-таблица. Кыргыз Республикасында 2011-2015-жылдарда керек болгон айыл чарба техникаларынын саны [5]

№	Айыл чарба техника түрлөрү	Колдо бар техникалар саны, бирдик	Кошумча керек, бирдик	№	Айыл чарба техника түрлөрү	Колдо бар техникалар саны, бирдик	Кошумча керек, бирдик
1.	Тракторлор, бардыгы	22 704	5 347	11.	Трактор соколору	7 267	300
2.	Комбайндар: Дан жыйноочу Тоют жыйноочу Прицептик	2 979 99 253	1 851 411 1 210	12.	Уруктарды химиялык заттар менен тазалоочу машиналар	30	200
3.	Сейлжалар	2 765	1 176	13.	Сепкич приборлор	515	200
4.	Чапкыч-сол түшүргүчтөр	116	600	14.	Топуракты жумшарткычтар (дисктүү)	71	900
5.	Картошка тигүүчү машиналар	114	60	15.	Картошка жыйноочу машиналар	351	3 000
6.	Дисктүү малалар	191	1 933	16.	Культиваторлор	2 208	5 530
7.	Трактор косилкалары	1 550	744	17.	Кызылча жыйноочу машиналар	150	150
8.	Трактор тырмоочтор	645	648	18.	Жыйнагычтар	12	200
9.	Пресс жыйнагычтар	926	221	19.	Саагыч машиналар	72	200
10.	Дан тазалоочу машиналар	383	200	20.	Дан тоюттарды майдалагыч машиналар	188	300

Булагы: agroinfo.com/wp-content/uploads/.../Appendix_On_the_demand.pdf.

2015-жылга карата маалыматтарды эске алуу (1-таблица) менен 2015-жылда керек болгон айыл чарба техникаларынын санын (2-таблица) салыштыруу айыл чарбасын техникалар менен камсыздоонун жалпы деңгээли техниканын көпчүлүк түрлөрү боюнча төмөн бойдон калып жаткандыгын көрсөтөт. Нормативдик көрсөткүчтөргө жалпы тракторлордун жана трактор соколорунун саны туура келип, дан жыйноочу комбайндар 57,5%, сеялкарлар 56,8%, культиваторлор 36,1%, тоют жыйноочу жана прицептик комбайндар 17-19%, чапкыч-сол түшүргүчтөр 16,2% гана туура келерин белгилөөгө болот.

Калган машиналардын түрлөрү боюнча жогорудагы маалыматтарга ылайык пресс жыйнагычтар 81%, бүркүп сепкич приборлор менен камсыздоо 72,0%, картошка тигүүчү 65,5%, дан тазалоочу машиналар 65,7%, жана трактор косилкалары 67,6% камсыз болуп салыштырмалуу абал бир аз канааттандырарлык экендигин айгинелейт. Трактор тырмоочтор, кызылча жыйноочу машиналар-50%, дан тоюттарын майдалагычтар 38,5%, саагыч машиналар 26,5% камсыздалып, бул айыл чарба машиналарына туура келген жүктөм нормативдик талаптардан 2-4 эсе жогору болгонун көрсөтөт жана ал машина-

лардын эскиришин тездетип, мөөнөтүнөн мурда иштен чыгуусуна алып келет. Эң эле оор абал картошка жыйноочу машиналарга 13,0%, уруктарды химиялык заттар менен тазалоочу машиналарга 10,5% туура келип, дисктүү малалар, топуракты жумшарткычтар, жыйнагычтар жокко эсе, болгону 6-8% гана камсыздалган.

Жалпы техниканын санынын жетишпестиги менен бирге айыл чарба техникаларынын көпчүлүк бөлүгүнүн иштөө ресурстары бүтүп, амортизациялык мөөнөттөрдүн чегинен сырткары пайдаланып жаткандыгын белгилөөгө болот. Бул болсо бир жагынан айыл чарба жерлерин кайра иштетүүдө, түшүмдү сапаттык жыйноого кедергесин тийгизип, айыл чарбасындагы өндүрүштүк кубаттуулуктардын токтоп турушуна алып келип, экинчи жагынан тамак-аш жана кайра иштетүү ишканаларында өндүрүштүк кубаттуулуктардын толук эмес пайдаланышына шарт түзөт.

2011-жылга карата айыл чарба техникаларынын 15% гана жаңыланып, тракторлордун, пресс-жыйнагычтардын жана башка агротехниканын көпчүлүгү 15-20 жылдан ашык пайдаланууда болгон. Бар техникалардын 85-87% гана жумушчу абалда.

3-таблица. Кыргызстанда региондор боюнча трактор, комбайндардын саны (1991-2015), бирдик

	жыл	Саны, үлүшү %	Баткен	Ж-Абад	Ы-Көл	Нарын	Ош	Талас	Чүй	Республика
Тракторлор	1991	Саны	1702	5050	3163	3062	5544	2137	10564	31222
		%	5,5	16,2	10,1	9,8	17,8	6,8	31,8	98,0
	2015	Саны	2601	3685	3948	2100	3852	2346	7462	27442
		%	9,5	13,4	14,4	7,7	14,0	8,5	27,2	94,7
	1991-ж. карата (+,-)			+899	-1365	+785	-962	-1692	+209	-3102
Комбайндар (дан жыйноочу)	1991	Саны	145	477	593	543	431	365	1125	3679
		%	3,9	13,0	16,1	14,8	11,7	9,9	30,6	100,0
	2015	Саны	97	331	541	262	297	110	1063	2778
		%	3,5	11,9	19,5	9,4	10,7	4,0	38,3	97,3
	1991-ж. карата (+,-)			-48	-146	-52	-281	-134	-255	-62

Булагы: Улуттук статистика комитетинин материалдары

Айыл чарбада болгон тракторлор менен комбайндардын санынын өлкө эгемендүүлүк алгандан берки 25 жылдагы (1991-2015) өзгөрүүсү республика боюнча бул техникалардын санынын негизинен азайып кеткенин көрсөтөт. Республика боюнча тракторлордун жалпы саны 3780 же 12,1%, комбайндар 901 же 22,6% азайган. Тракторлордун саны Жалал-Абад (-27,0%), Ош (-30,5%), Чүй (-29,4%), Нарын (-31,4%) областтарында азайып, Баткен (+52,8%), Ысык-Көл (+24,8%), Талас (+9,8%) областтарында көбөйгөн. Комбайндардын саны 1991-жылга салыштырмалуу республиканын бардык областтарында кемип кеткен. Эң эле чоң өзгөрүүлөр Нарын (-51,7%), Талас (-69,9%) областтарына туура

келет. (Бишкек жана Ош шаарларындагы трактор (2015-ж. 5,3%), комбайндардын (2015-ж. 2,7%) саны таблицка киргизилген жок).

Акыркы мезгилде республиканын региондорунда айыл чарба өндүрүшүн техникалык жактан жабдууну Баткен областынын мисалында карасак жагдай толук канааттандырарлык эмес деп белгилөөгө болот. Совет мезгилинен бери пайдаланып келген техника толук эскирип бүткөн, ал эми жаңы техниканын алынышы, тракторлорду кошпогондо, өтө сейрек кездешет. Ушул эле учурда жаңы технологиялык жабдууларды алуу, жана аны колдонуу үчүн каражаттар жокко эсе. Областын көпчүлүк аймагында эң эле примитивдүү куралдарды колдо-

нуу, мисалы менчик жана үлүштүк жерлерди айдоо үй жаныбарларына соколорду тарттыруу же кадимки эле күрөктүн жардамында жүргүзүлөт. Ушундай эле көрүнүш айыл чарба өсүмдүктөрүнүн түшүмүн жыйноо учурунда да орун алган. Биздин байкоолор боюнча тиешелүү жумуштардын жарымынан көбү механикалаштырылбаган.

2014-жылдын жыйынтык маалыматтарына ылайык бул областта тракторлор – 2601 бирдик, трактор соколору – 468, культиваторлор – 80, сепкичтер – 49, дан жыйноочу комбайндар – 97 бирдикти түздү. Бул айыл чарба техникаларынын санын областтагы 2007-жылдагы техникалардын саны менен салыштырсак тракторлордун саны 1115ке (+75,0%), культиваторлор 12 ге (+17,6%) көбөйүп, ал эми дан жыйноочу комбайндар 42 ге (-43,3%), сепкичтер 13кө (-26,5%) азайган. Трактор соколору 2012- жылга карата 59 бирдикке (-12,6%) төмөндөгөн. Азыркы учурда жүгөрү жыйноочу жана тоют жыйноочу комбайндар жокко эсе, акыркы он жыл ичинде жаңы толуктоолор болгон жок, мурда пайдаланылган техника толугу менен эскирип катардан чыккан.

Областтын агрардык секторун колдоо максатында 2014 –жылы ААК «Айыл Банк» аркылуу лизингге 15 трактор, жалпы “Айыл чарба техникаларын лизингге берүүнү каржылоо” проектинин алкагында 41 трактор берилген. Тракторлор областын Баткен районуна 11 бирдик, Кадамжай-25, Лейлек районуна 5 бирдик чегерилген. Кытай өлкөсү тарабынан берилген гранттын эсебинен 86 трактор алынган [6].

Айыл чарба өндүрүшүнүн техникалык жактан жабдылышын андан ары жакшыртуу максатында 2011-жылдан баштап айыл чарба ишканаларынын машина-трактордук паркын толуктоону жана жаңылоону коллективдүү чарбаларга жана фермерлерге заманбап айыл чарба техникаларын лизингге берүүнүн негизинде баштаган. Бул максатта 2011-жылы өкмөттүн атайын токтому менен ААК “Айыл Банкта” атайын туруктуу кредиттик багыт ачылган. Анын натыйжасында 2011-2012-жылдары агро-продукция өндүрүүчүлөр лизингдин негизинде 562,6 млн. сомго айыл чарба техникаларын алышкан. Каражаттардын булагы болуп Кытай, Япония жана Дүйнөлүк банк тарабынан берилген гранттар жана кредиттер болду. Бул каражаттарга 588 трактор, 8 комбайн жана 42 тракторлорго асылып чиркелүүчү техникалар берилген [7].

Айыл чарба жана мелиорация министрлигинин маалыматтарына ылайык агрардык сектордун ишканалары 2011-2014-жылдар арасында 1290 бирдик айыл чарба техникаларын лизингге алышкан: 2011-жылы Кытай тарабынан берилген 30 млн. юан гранттын негизинде 284 бирдик, 2012- жылы Дүйнөлүк банк жана Кытай тарабынан берилген гранттын жана Кытай жана Япон өлкөлөрүнүн гранттарын кайтаруу каражаттарынын эсебинен 346 бирдик, 2013-жылы жогоруда белгиленген гранттарды кайтаруу каражаттарынын жана Турция тарабынан

берилген 5 млн. доллардык кредиттин негизинде 580 бирдик, ал эми 2014- жылдын 1- кварталында ААК “Айыл Банк” жана Кытайдын өнүгүү банкы менен түзүлгөн 1,5 млн. доллар жана 8,1 млн. юан суммадагы коммерциялык проектин алкагында 80 бирдик техника алынган [8].

2013-2017-жылдар мезгилинде Кыргыз республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясында агро өнөр жай комплексинин өндүрүшүнүн көлөмдөрүнүн өсүшү, продукциянын сапатын жогорулатуу, өлкөнүн азык-түлүк коопсуздугун камсыз кылууда агро өнөр жай секторунда айыл-чарба техникасынын жана жабдуулардын ресурсу толук бүткөндүгү белгиленип бул багыттагы милдеттер аныкталган. Алардын негизгилеринин бири болуп

-айыл чарбасы үчүн сервистик жана техникалык кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жана курамын жакшыртуу,

-айыл чарба өндүрүшүн техникалык жана технологиялык жактан жаңыртуу үчүн өбөлгө түзүү каралган.

Бул милдетти чечүүдө айыл чарба техникасынын тармагын кеңейтүү жана мамлекеттик-жеке өнөктүк принцибинде түзүлүп кийин мамлекеттин үлүшүн жеке секторго берүү үчүн түзүлгөн ири айыл чарба техникаларынын уюмдарынын кызмат көрсөтүүсүнүн сапатын жогорулатуу аркылуу анын пайдалануучуларга жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу белгиленген [9,134-6].

Кыргыз Республикасынын жана Евразиялык өнүгүү банкынын ортосундагы макулдашуунун негизинде 2014- жылы декабрь айында бул банктын каражаттарынын эсебинен 20 млн. долларга биринчи транштын эсебинен 21 айыл чарба техникасы алынган. Бул жылы жалпысынан айыл чарба субъектилерине 166 техника лизингге берилип, алар 234,4 млн. сомду түздү. Бул лизинг проектиси айыл чарба техникаларынын жана айыл чарба продукцияларын кайра иштетүү үчүн жабдыктарды лизингдик сумманын 10 % алдын ала төлөгөн учурда бериле турган проект болуп эсептелет. Өкмөттүн 2015-жылкы апрелдеги буйругу менен Польша айыл чарба техникаларын жана айыл чарба продукцияларын кайра иштетүүчү жабдыктарды 40 млн. евро берүү жөнүндө чечим кабыл алынган. Польшалык кредит Кыргызстанга жылына 0,15% евро менен берилген. Бул каражаттарды улуттук валютада 25 жылдык мөөнөт менен залогсуз негизде берилет, жылына 4%, негизги сумманы жоюуга 5 жылдык жеңилдетилген мезгил каралган [10].

Айыл чарбасынын мындан ары техникалар менен жабдуу максатында жана аларды лизингге өткөрүп берүү үчүн Улуттук банкта мурдагы Япондук гранттын эсебинен кайтарылган сумманын 121,2 млн. сому, Кытайлык гранттын эсебинен 120,1 млн. сом каражаттар “Айыл банкка” өткөрүлүп берилген. Айыл чарбасынын механикалаштырууну андан ары жогорулатуу максатында жана лизингди өнүктүрүү үчүн айыл чарба министрлиги тарабынан мамлекеттик программа даярдалган. Бул програм-

мада мамлекеттик–жеке өнөктөштүктүн негизинде машина- трактордук парклардын тармагын жана техникалык кызмат көрсөтүү ишканаларынын инфраструктурасын түзүү белгиленген.

Айыл чарба ишканаларын жана жеке ишкерлерди лизингдик программалар менен тааныштыруу жана айыл чарбасындагы технологиялык жетишкендиктерди фермерлерге жеткирүү максатында 2016-жылы май айында Бишкекте 4-эл аралык “Айыл-Агро-2016” көргөзмөсү өткөрүлдү. Бул иш чаралар айыл чарба продукцияларын өндүрүүчүлөр менен айыл чарба техникаларын, жабдууларын жана технологиялык агрегаттарды камсыз кылуучулардын ортосунда макулдашууларга шарт түздү. Бул көргөзмөлөр акыркы 4 жылдан бери такай өткөрүлүп келет жана “Айыл банк” менен айыл чарба техникаларын өндүрүүчүлөрдүн Россиялык ассоциациясы “Росагромаштын” стратегиялык өнөктөштүгүнүн негизинде өткөрүлүүдө. Бул жылкы көргөзмөдө 20 өлкөнүн 32 фирмасынан айыл чарба техникалары жана жабдуулар алынып келинген. Көргөзмөнүн жүрүшүндө техниканын ээлери жана аны пайдалануучулар, техниканы потенциалдык сатып алуучулар ортосунда сүйлөшүүлөр жүргүзүлүп, семинарлар, кездешүүлөр өткөрүлгөн. Аларга “Росагролизинг”, “Росагромаш” ассоциацияларынын өкүлдөрү катышып, САМПО (Финляндия), Гомсельмаш (Беларусия), КЛААС, Польша республикасынын сооданы тейлөө бөлүмү жана башка компаниялар катышкан [11].

Кыргызстандын ЕАЭБке кириши менен айыл чарба продукцияларын өндүрүүчүлөргө шарт түзүү жана техниканы тандоо укугунун мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатуу максатта ЕАЭБтин Бирдиктүү экономикалык комиссиясына Кыргызстанга эң зарыл болгон айыл чарба техникаларын пошлинасыз алып келүү боюнча атайын сунуш берилген. Тракторлордун жана дан жыйноочу комбайндардын бардык түрлөрү жана негизги айыл чарба техникаларынын көпчүлүк түрлөрү боюнча бул сунушка макулдук берилген.

Айыл чарба техникаларынын паркын жаңылоо жана айыл чарба өндүрүшүн механизациялоону жогорулатуу багытында гранттарды жана инвестицияларды тартуу максатында “Айыл банкы” Кытай Эл Республикасынын Мамлекеттик өнүгүү банкы менен 6,5 млн. долларга айыл чарба техникасын алуу жөнүндө, ЛСА агентствосу менен Япониядан 1,8 млн. долларга гранттык негизде инвестициялык каражаттарды тартуу багытында аракеттерди ишке ашырууда.

Жергиликтүү мамлекеттик администрациялар жана өзүн-өзү башкаруу органдары менен дыйкан жана фермердик чарбалар, кооперативтер, техсервистердин жана башка жеке айыл чарба субъектилеринин жеке-мамлекеттик өнөктөштүктүн негизинде агротехникалык сервистердин кызматын уюштуруу максатындагы иштери улантууда. Зарыл болгон техникалар жана жабдууларга табыштамалар такталып, техникалык кызмат көрсөтүүчү

субъектердин иштери кайра каралып чыкты. Бүгүнкү күндө 408 ден ашык сервистик кызмат көрсөтүүчү ири ишканалар иш жүргүзүүдө. Жалпысынан 11 миңден ашык дыйкан чарбаларга, фермерлерге, ишкерлерге ж.б. техникалык тейлөө көрсөтүлүп келүүдө. Айыл чарба министрлиги КРдын салык кодексине агротехникалык сервис ишканаларына айыл чарба өндүрүшүнүн субъекти катары кошумча нарк салыгынан бошотуу жөнүндө сунуш берилген.

Кыргызстанга айыл чарба техникалары негизинен сырттан алынып келинет. Бул көйгөйдү жеңилдетүү максатында Беларусия менен Кыргызстан Бишкекте, “Автомаш-Радиатор” жоопкерчилиги чектелген коомунун (ЖЧК) базасында “Беларусь” тракторлорун жыйноочу өндүрүштү кайра жолго койдү. Бул тракторлорду жыйноочу өндүрүштүн проекттик кубаттуулугу жылына 5 миң тракторго эсептелген. Алгачкы этапта (2017-2018-жылдары) жылына 1 миңге чейин тракторлорду чыгаруу пландаштырылган. Тракторлор Кыргызстандын өзүндө гана пайдаланылбастан жакынкы жана алыскы чет өлкө мамлекеттерине жеткирилмекчи. Азыркы күндө бул техниканы Кытай жана Туркменистан мамлекеттерине экспорттоо мүмкүнчүлүктөрү каралууда. Бул проект Кыргызстандын Айыл чарба жана мелиорация министрлиги менен Минск трактор заводу жана “Автомаш-Радиатор” ЖЧКнын ортосунда түзүлгөн кызматташтык жөнүндө меморандумдун негизинде ишке ашырылууда. “Автомаш-Радиатордун” базасында белорус техникасын сатуу боюнча дилердик борбор иш жүргүзүүдө. Бул борбор техниканы сатууга даярдоо, техникага берилген кепилдик мөөнөттөгү жана андан кийинки мөөнөттөгү тракторлорду тейлөө үчүн сервистик колдоону камсыз кылат. Ошондой эле бул борбордо МАЗ, Гомсельмаш, “Амкодор” ишканаларынын техникаларына да тейлөө кызматтары көрсөтүлмөкчү.

Айыл чарба өндүрүшүн техникалар менен жабдууну андан ары жогорулатуу максатында бул багытта жүргүзүлүп келе жаткан мамлекеттик жана мамлекеттик–жеке өнөктөштүктүн негизинде колдоо иштерин күчөтүү максатка ылайыктуу:

- айыл чарба техникаларын лизингге берүүнү каржылоо проектилеринин (2013- жылы 5млн. долл., 2014-жылы 20 млн. долл.) жана аны кайтаруу каражаттарынын эсебинен түзүлүүчү фонддун эсебинен лизингди колдоону улантуу. Бул каражаттар 20 жылдык мөөнөткө льготтук шарттарда берилүүдө. Бул инвестициялык проекттерди ишке ашыруунун жыйынтыгында айыл чарба техникаларын иштетүү чыгымдарын 10% азайтуунун эсебинен айыл чарба продукцияларын өндүрүүнүн өздүк наркы 2%, ал эми айыл чарба техникаларынын саны 2013- жылдын башталышына карата 8,5% өсүшү күтүлүүдө.

-машина-трактордук станциялардын (МТС) тармагын түзүүнү улантуу. МТСтер республиканын бардык аймагын камтып дыйкан чарбаларынын талаптарына ылайык бардык зарыл болгон агротехникалык кызматтарды көрсөтүүсүнө жетишүү керек.

Бул инфраструктураны түзүү үчүн жогоруда белгиленген проекттин алкагында 2 млн. долл. жакын каражат каралган.

-Кыргызстандын ЕАЭБге мүчө болгондугуна байланыштуу келип чыккан жагымдуу шарттарды туура пайдалануу. Кыргызстанга эң зарыл болгон айыл чарба техникаларын пошлинасыз алып келүүгө шарт түзүлгөн. Тракторлордун жана дан жыйноочу комбайндардын бардык түрлөрү жана негизги айыл чарба техникаларынын көпчүлүк түрлөрүн бул жеңилдетилген шарттарда алууга болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын айыл чарбасы, 2011-2015/ Кыргыз Республикасынын улуттук статистика комитети.- Бишкек: 2016. – 94 б.
2. Кыргызстан в цифрах / Национальный статистический комитет Кыргызской Республики.– Б.: 2011.–190 с.
3. Методика использования условных коэффициентов перевода тракторов, зерноуборочных и кормоуборочных комбайнов в эталонные единицы при определении нормативов их потребности: инструктивно-методическое издание/М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2009г.
4. Карагулова А.И. Производственные ресурсы и показатели обеспеченности ими организаций в сельском хозяйстве // Наука и новые технологии.-2015. №2, С. 135-137.
5. Справка о потребности в сельскохозяйственной технике в Кыргызстане на 2013 год [Электронный ресурс] http://agroinfo.com/wp-content/uploads/2013/05/Appendix_On_the_demand.pdf
6. Ташбаев А.М., Осмоналиева Д.А., Бакирова Г.В. Эффективное использование земельных ресурсов и развитие аграрного сектора Баткенской области // Проблемы экономики и менеджмента.-2016. № 1 (53). С. 96-105.
7. Сельское хозяйство Кыргызстана и актуальность лизинга для фермеров. Источник ИАЦ "Кабар" [Электронный ресурс] <http://www.agroprod.kg/>
8. Алексеев К. И. Особенности обеспечения сельхоз товаропроизводителей Кыргызской Республики сельскохозяйственной техникой и оборудованием в условиях членства в ЕАЭС // Вестник сельского развития и социальной политики.- №3(7), 2015г.
9. 2013-2017-жылдар мезгилине Кыргыз республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы.- Бишкек, Алтын-Тамга.-2013.-348 б.
10. Ташбаев А.М. Усиление государственной поддержки и развитие пищевой и перерабатывающей промышленности в Кыргызской республике //Экономика и предпринимательство.-2016. № 6 (71). С. 243-249.
11. Отчет о деятельности Департамента механизации и энергообеспечения на 2015 год [Электронный ресурс] <http://www.agroprod.kg/>

Рецензент: д.э.н. Узенбаева Р.А.